

بیوگرافی دکتر مصطفی شریف خلیفه سلطانی

سمیه شاه طالبی*، محمدحسین یارمحمدیان

^۱ دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان
^۲ استاد دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

چکیده

این مقاله مروری کوتاه دارد بر زندگی‌نامه یکی از اساتید برجسته ایران در زمینه برنامه‌ریزی درسی. دکتر مصطفی شریف، عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان بود و تلاش شده است تا زندگی‌نامه شخصی و دیدگاه‌های تخصصی ایشان در زمینه برنامه‌ریزی درسی از جزوات درسی کلاس دکتری به صورت اجمالی بیان شود، همچنین مجموعه مقالات و کتاب‌های تألیفی ایشان به طور کامل بیان شده است.

مقدمه

زیبایی شناختی، یعنی همان شرح حال نویسی، به دست می‌آید. به نظر می‌رسد که در درون انتخاب‌ها، صفحات و سطرهای این نوع شرح حال نویسی‌ها، الزام‌ها و اجتناب‌ناپذیری‌هایی وجود دارند. شرح حال نویسی‌هایی که فعالیت‌های زندگی روزمره ما را به تصویر می‌کشند و بدان تجسم می‌بخشند، آن الزام‌ها و اجتناب‌ناپذیری‌هایی هستند که ایستاده‌اند تا بیان و تجلی آزادی‌مان باشند (گرومت، ۱۹۶۹، به نقل از شریف، ۱۳۹۰).

ما داستان زندگی خودمان را سازمان می‌دهیم تا آن داستان بتواند به ما بگوید کجا هستیم و کجا می‌رویم. بر اساس دیدگاه شرح حال نویسی، نویسندگان تصمیم گرفتند تا مروری کوتاه بر زندگی استاد گران‌قدر دکتر مصطفی شریف، تلاشگر در زمینه برنامه‌ریزی درسی داشته باشند.

گرومت (Grumet) دیدگاه و روش شرح حال نویسی و نومفهوم‌گرایی را بیان می‌کند. این دیدگاه و روش، یک پژوهش برنامه‌ریزی است که در نظریه روان‌شناختی و سنت‌گرایی ریشه دارد. ما هم‌زمان با تحلیل داستان‌ها و شرح حال‌ها، دل‌مشغولی‌ها و میناهایی را نیز آشکار می‌سازیم که به ندرت آنها را می‌بینیم. چرا که این دل‌مشغولی‌ها و میناها از طریق افسانه‌های سترگ و متن زندگی روزمره ما، تهدید می‌شوند. این تحلیل، روش و مرحله دوم نومفهوم‌سازی برنامه‌ریزی است و راه‌هایی را که ما به واسطه آنها تجربه‌های خود را سامان داده، تفسیر می‌کنیم، روشن و شفاف می‌سازد. این روش شفاف‌سازی نیز از طریق چارچوب دهی به انتخاب‌هایمان در یک حوزه

از اسفندماه ۱۳۶۹ برای ادامه تحصیل به کشور استرالیا رفت و دوره دکتری تخصصی خود را در رشته برنامه ریزی آموزشی در دانشگاه لاتروب شهر ملبورن به پایان رساند. پس از بازگشت از استرالیا به عنوان عضو هیأت علمی و مدیریت گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه سیستان و بلوچستان مشغول خدمت شد و در سال ۱۳۶۷/۴/۷ با درخواست انتقال ایشان به دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان موافقت گردید. در دانشگاه اصفهان علاوه بر تربیت صدها دانشجو در مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری، به عنوان معاون آموزشی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی (۱۳۷۷ تا ۱۳۸۰)، دبیر کمیته منتخب ارتقای دانشکده و ... خدمت نمود. دکتر سید مصطفی شریف از طریق تربیت دانشجویان فرهیخته و راهنمایی رساله‌های مختلف در مقطع تحصیلات تکمیلی خدمت شایانی را به رشد و تقویت بنیه علمی کشور نموده است. علاوه بر خدمات ارزنده ایشان در دانشگاه، همکاری با ارگان‌های مختلف فرهنگی و آموزشی از جمله اداره آموزش و پرورش، مراکز مدیریت دولتی، جهاد سازندگی، ستاد تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش، عضویت در شورای عالی برنامه‌ریزی اداره کل آموزش و پرورش سیستان و بلوچستان، شهرداری اصفهان و ... در کارنامه ارزشمند ایشان دیده می‌شود.

دکتر شریف عقیده داشت که باید از سطحی‌نگری بر رشته برنامه درسی عبور کرده، بدان عمق بخشید. بنابراین تلاش‌های خود را تنها در همین زمینه متمرکز کرد و بدین طریق توانست گام‌های بزرگی در این زمینه بردارد. ایشان علاوه بر این که استاد راهنمای دانشجویان در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری بود، کوشید تا به ترجمه متونی در رابطه با برنامه درسی بپردازد. در واقع جای خالی بسیاری از مباحث به صورت منسجم در این رشته احساس می‌شد و ایشان توانست با تلاش‌های شبانه روز به ترجمه ۶ جلد کتاب در زمینه برنامه درسی بپردازد. چاپ کتاب‌ها از سال ۱۳۸۹ آغاز شد.

ایشان معتقد بود که تمامی تعاریفی که از برنامه ریزی آموزشی صورت گرفته است، به منظور استقرار یک نظام آموزشی کارآمد، اثربخش و پاسخ‌گو است و برنامه ریزی

دکتر سید مصطفی شریف خلیفه سلطانی در تاریخ ۱۳۳۲/۳/۲۹ هجری شمسی در خانواده‌ای اهل فضل در اصفهان متولد شد. دوره ابتدایی خود را به دلیل مسائل و مشکلات مختلف دیرتر از هم‌سن و سال‌های خود آغاز کرد و توانست دوره ۶ ساله ابتدایی را در سال ۱۳۴۷ و در سن ۱۵ سالگی کامل کند. پس از آن در دوره متوسطه متفرقه ثبت نام کرد و در خردادماه ۱۳۵۳ دوره متوسطه خود را به پایان رساند و موفق به کسب گواهی‌نامه دیپلم در رشته ریاضیات شد.

پس از تکمیل دوره متوسطه در مدارس متفرقه، در آزمون سراسری شرکت نمود و در رشته علوم تربیتی دانشگاه اصفهان پذیرفته شد. او توانست دوره کارشناسی خود را در سال ۱۳۵۷ به پایان رساند. پس از این برای ادامه تحصیل در آزمون وروری کارشناسی ارشد شرکت کرد و در رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش در دانشگاه تهران پذیرفته شد. پس از انقلاب فرهنگی و بازگشایی دانشگاه‌ها در سال ۱۳۶۱، مصطفی شریف وارد دوره کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه تربیت مدرس شد. در آن سال با افرادی چون دکتر خسرو باقری، دکتر محمد عطاران و ... هم دوره بود و از محضر اساتید گران‌قدری چون مرحوم علامه محمد تقی جعفری، مرحوم دکتر کاردان، دکتر شکوهی و دکتر شریعتمداری بهره‌مند گردید. در سال ۱۳۶۴ پس از پایان دوره کارشناسی ارشد در دانشگاه تربیت مدرس به عنوان عضو هیأت علمی دانشسرای عالی زاهدان مشغول کار شد. عشق ایشان به کشور و خدمت به مردم در مناطق محروم اصلی‌ترین دلیل همکاری ایشان با این دانشگاه بود. در دوره جنگ نیز دکتر سید مصطفی شریف بارها با حضور در جبهه‌های جنگ در جهت افزایش روحیه سربازان سلحشور کشور تلاش نمود و بسیاری از شاگردان خود را در راه میهن از دست داد.

در سال ۱۳۶۶ به عنوان رئیس دانشسرای عالی زاهدان انتخاب شد و تا سال ۱۳۶۷ این پست را در اختیار داشت. با انتقال دانشسرای عالی به دانشگاه تربیت معلم حصارک کرج، وی ریاست این دانشگاه را تا سال ۱۳۶۹ هم چنان برعهده داشت.

بیوگرافی دکتر مصطفی شریف خلیفه سلطانی / ۳

دیدگاه دکتر در رابطه با برنامه درسی این بود که دیویی طرفدار برنامه درسی تلفیقی است و بابت طرفدار برنامه درسی تفکیکی، اما واقعیت این است که نمی‌توان یک برنامه درسی کاملاً تفکیکی یا یک برنامه درسی تماماً تلفیقی داشت. زیرا وقتی تفکیک باشد می‌توان به عمق دانش دست یافت و به تخصص رسید که اگر که تلفیق باشد، دیگر نمی‌توان به آن تخصص نایل شد. به نظر ایشان باید به یک تعادلی از تفکیک و تلفیق رسید. بهتر است برنامه درسی از ابتدا تلفیقی‌تر باشد و هر چه بالاتر برویم سطح تفکیک بیشتر شود. برنامه درسی گزینشی نیست، اما التقاطی است. یعنی هم محصول مدار و هم فرایند مدار است.

از دیدگاه دکتر شریف هر دیسیپلینی مانند یک دایره است و یک شعاع دارد، برنامه ریزان و صاحب نظران در دل این شعاع کار می‌کنند و هر روز به دیواره‌های دایره ضربه می‌زنند و دایره را بزرگتر می‌کنند. در نتیجه دانش را وسعت بخشیده، افزایش می‌دهند.

بحث و نقد رویکردهای برنامه درسی و ربط و نسبت دیدگاه‌ها با یکدیگر، از جمله علایق دکتر در رابطه با تدریس در رشته برنامه ریزی درسی بود. به زعم همکاران ایشان، نظم و انضباط و وقت شناسی برای ایشان اهمیت زیادی داشت و هیچ‌گاه کلاس‌های ایشان تعطیل نمی‌شد.

در رابطه با تألیفات ایشان باید گفت که در نگارش کتاب‌ها دقت زیادی به عمل آمده و در آنها از آخرین واژگان معتبر و مطرح شده در ادبیات فارسی در ترجمه متون استفاده شده است. کتاب‌هایی با عنوان برنامه درسی گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه درسی پیشرفت‌گرا (۱۳۸۹/۳/۲۰)، برنامه درسی گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه درسی اجتماعی (۱۳۸۹/۶/۲۰)، برنامه درسی گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه درسی دانش مدار (۱۳۸۹/۱۰/۵)، برنامه درسی گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه درسی نومفهوم‌گرا (۱۳۹۰/۴/۲۰)، برنامه درسی گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه درسی پست مدرن (۱۳۹۰/۸/۱۵) و ترجمه کتاب برنامه ریزی درسی تحلیل و بهسازی تدریس از فرد لونیبرگ و آلن ارنشتاین (۱۳۹۰/۱۰/۱۵) که همگی توسط انتشارات جهاد دانشگاهی

آموزشی را می‌توان در حد یک مدرسه، یک ناحیه و کل یک کشور اجرا کرد، پس می‌تواند کلان باشد، اما برنامه درسی تنها دربرگیرنده فرصت‌های یادگیری است که فرصت‌های یادگیری نیز فقط کلاس درس است. به تعبیر ایشان برنامه ریزی آموزشی سخت‌افزار است و تا سخت‌افزار فراهم نباشد امکان اجرای انواع نرم‌افزارها وجود ندارد. برنامه درسی به عنوان یک حوزه دانش و پژوهش علمی وابسته به ارزش‌ها و برآمده از آنهاست، اما برنامه درسی خود یک پدیده علمی است و در حال حاضر باید وجه وحدت و وجه کثرت را به خود بگیرد. باید ایده‌های برنامه ریزان، مدیران، معلمان و فراگیران را در سطح جهانی ببریم. بدین معنی که بایستی جهانی اندیشید (وحدت: برنامه درسی قصد شده) و بومی عمل کرد (کثرت: یاددهی و یادگیری)، در واقع باید تلفیقی از جهانی اندیشیدن و بومی عمل کردن را در کنار یکدیگر داشت (شریف، ۱۳۹۰).

بر اساس دیدگاه ایشان برنامه ریزان آموزشی در سطح دنیا، باید ۵ رسالت اصلی را دنبال کنند، که عبارتند از ۱ - گسترش کمی آموزش (آموزش بیشتر برای جامعه کمتر)، ۲ - کیفیت بخشی به آموزش (کیفی)، ۳ - توسعه انسانی (کیفی)، ۴ - تأمین برابر ورود به آموزش (کمی - کیفی) و ۵ - افزایش کارایی و اثربخشی نظام آموزشی (کارایی: کمی، اثربخشی: کیفی) (شریف، ۱۳۹۰).

به زعم ایشان، نباید در آموزش فرصت‌هایی داشته باشیم که مغایر با استعدادها و نیازهای فراگیران باشد، صد در صد سلبی و صد در صد ایجابی نیز نباشد. بدین معنی که باید تعدیل ایجاد شود. متناسب با ظرفیت فراگیران، باید مشارکت آنها را در نیازسنجی بیشتر کرد. فراگیران نباید زمانی که وارد آموزش می‌شوند، این احساس را داشته باشند که سهم کمی از انگیزه‌ها و نیازهای آنان در مقطع پیش دبستان و دبستان وجود دارد، بلکه باید این احساس وجود داشته باشد که هر چه بالاتر می‌روند برنامه‌ها مطابق با نیازها و استعداد آنها برنامه ریزی شده است، پس میزان مشارکت آنان نیز باید متفاوت باشد. بدین معنی که هر چه در مقاطع پایین‌تر هستند، سهم ایجابی بیشتر باشد و هر چه بالاتر می‌روند سهم سلبی بیشتر و مشارکت بیشتری در نیازسنجی آموزش صورت گیرد (شریف، ۱۳۹۰).

متوالی: تفکر انتقادی حلقه مفقود برنامه‌های درسی، ۲ -
رابطه بین میزان پذیرش نوآوری برنامه‌های درسی و بعدهای جو
سازمانی: مطالعه موردی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، ۳ -
بررسی میزان انطباق برنامه درسی رشته مدیریت و برنامه
ریزی آموزشی با نیازهای دانشجویان، ۴ - شناسایی و
اولویت بندی مؤثر بر اجرای طرح ارزشیابی توصیفی در
مدارس دوره ابتدایی کشور، ۵ - بررسی وضعیت موجود و
ممکن کاربرد شاخص های ارزشیابی برنامه درسی دوره
تحصیلات تکمیلی در دانشگاه های اصفهان، صنعتی اصفهان
و شهرکرد، ۶ - تحلیل وضعیت آموزش کارآفرینی در
آموزش عالی ایران، ۷ - سیر تحولات اخیر برنامه درسی
پزشکی عمومی در جهان و جایگاه برنامه درسی ایران، ۸ -
تأمین و گسترش برابری فرصت ها و عدالت آموزشی در
آموزش و پرورش استان اصفهان، ۹ - بررسی رابطه
مهارت های تفکر انتقادی دانشجویان با رتبه آزمون سراسری
ورود به دانشگاه، ۱۰ - شیوه های مشارکت اعضای هیأت
علمی در برنامه ریزی درسی دوره تحصیلات تکمیلی، ۱۱ -
ارزیابی شیوه های آموزش و تربیت معلمان ابتدایی در نظام
آموزش عالی کشور، ۱۲ - الزام ها و پیامدهای اجتماعی
برنامه درسی پاسخ گو در آموزش عالی مطالعه موردی :
دانشگاه های دولتی اصفهان، ۱۳ - بررسی دیدگاه اعضای
هیأت علمی پیرامون برنامه درسی آموزش علوم مبتنی بر
ویژگی های ماهیت علم، ۱۴ - چشم اندازهای کاربردی
فناوری اطلاعات و ارتباطات در فرآیند یاددهی و یادگیری
آموزش عالی، ۱۵ - ارزیابی مهارت های تفکر انتقادی و
ارتباط آن با رتبه آزمون سراسری ورود به دانشگاه در
دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، ۱۶ - بررسی
میزان کارآمدی فرایندهای یاددهی یادگیری و ارزشیابی
برنامه درسی زبان انگلیسی مقطع متوسطه شهر شیراز، ۱۷ -
بررسی رابطه بین مشارکت معلمان در تصمیم گیری و
روحیه آنها (مطالعه موردی شهرستان های شهرضا و دهاقان،
۱۸ - کارآیی بیرونی شاخه فنی و حرفه ای آموزش متوسطه
شهرستان شهرکرد بر مبنای دو شاخص اشتغال و ادامه
تحصیل فارغ التحصیلان، ۱۹ - تأثیر جهانی شدن بر
محتوای برنامه درسی از دیدگاه اعضای هیأت علمی
دانشکده های علوم تربیتی دانشگاه ها و کارشناسان ستادی

واحد اصفهان به چاپ رسیده و مورد استفاده و کاربرد
بسیاری از دانشجویان و اساتید این رشته قرار گرفته است.
در ۲ جلد اول از مجموعه ۵ جلدی کتابها، به طور کاملاً
منسجم به تاریخچه برنامه درسی در اروپا و آمریکا پرداخته
شده که می توان به جرأت گفت که در کمتر کتابی به
ظرافت و دقت پیرامون آن صحبت شده است. در نهایت
می توان گفت که ایشان نوعی نگاه دایره المعارفی به برنامه
داشته اند.

۵ جلد کتاب ایشان در سال ۱۳۹۰ در نوزدهمین
جشنواره کتاب فصل، از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد
اسلامی به عنوان برگزیده سال شناخته شد.

چاپ ۲۵ مقاله علمی - پژوهشی در مجلات معتبر
داخلی (مجلات) چون مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی،
پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، پژوهش های برنامه
درسی، رویکردهای نوین آموزشی، توسعه و کارآفرینی، رفاه
اجتماعی، مطالعات آموزش و یادگیری، فناوری آموزش،
جامعه شناسی کاربردی، آموزش عالی ایران، اندیشه های
نوین تربیتی، روان شناسی و علوم تربیتی، دانشور، علوم
اجتماعی و انسانی) و چاپ ۳ مقاله علمی - ترویجی
(مجلات) چون دانشکده علوم انسانی، علوم اداری و اقتصاد)،
چاپ ۱۰ مقاله در سایر مجلات (چون فصلنامه عیار،
پژوهشنامه زنان، International Business and
Management، رهنمود، پژوهش علوم انسانی، پژوهش های
تربیتی و روان شناختی دانشگاه اصفهان، دانشور رفتار،
دانشکده ادبیات و علوم انسانی شیراز ویژه نامه علوم تربیتی
و تربیت بدنی، علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه سیستان
و بلوچستان)، شرکت در ۵ همایش ملی داخلی و یک
همایش بین المللی و چاپ ۳ مقاله انگلیسی در مجلات
(International Education Studies, Life Science Journal-)
ACTAZHENGZHOU university Overseas edition,
Journal of Life Science and Biomedicine) فعالیتها و
نتایج پژوهشی گرانبهای ایشان به همراه دانشجویان و
همکاران در زمینه برنامه درسی است.

عناوین مقاله های علمی - پژوهشی فارسی ایشان
عبارتند از: ۱ - ارزیابی مهارت های تفکر انتقادی دانشجویان
دانشگاه اصفهان و علوم پزشکی اصفهان در طی دو نیمسال

منابع

Sharif, M. (2011). Educational pamphlets PhD classes curriculum, Department of of Education and Psychology, Isfahan university.

Sharif, M. (2011).Curriculum; Discourse of Theory, Research and Practice Reconceptualist Curriculum, volume4, Isfahan: Jahad university

آموزش و پرورش کشور، ۲۰ - بررسی مطلوبیت و نقاط قوت و ضعف طرح انتخاب مدیران مدارس متوسطه به وسیله دبیران، ۲۱ - رابطه بین آگاهی مدیران از ناتوانی های ویژه یادگیری با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در مدارس ابتدایی، ۲۲ - بررسی رابطه اثر بخشی مدیران با عامل های سه گانه موقعیت در الگوی رهبری فیدلر، ۲۳ - بررسی روند برنامه ریزی فعالیت های فرهنگی دانشگاه های دولتی اصفهان طی برنامه دوم و سوم توسعه کشور.

ایشان برای آینده برنامه درسی برنامه های زیادی داشته، تصمیم داشتند که به ترجمه متون بیش تری در این زمینه بپردازند. از جمله برنامه های وی تدوین کتاب مقدمات برنامه درسی (برای دانشجویان کارشناسی) و تدوین فرهنگ اصطلاحات توصیفی از برنامه درسی بود.

ایشان دارای دو فرزند دختر و یک پسر هستند. دختر اول ایشان در حال حاضر در استرالیا زندگی می کند و در رشته دندانپزشکی تحصیلات خود را به پایان رسانیده، دختر دوم ایشان دانشجوی پزشکی عمومی و پسر ایشان دانشجوی تربیت بدنی است. همسر دکتر نیز به شغل شریف معلمی اشتغال دارند.

دکتر سید مصطفی شریف پس از عمری خدمت صادقانه به جامعه علمی کشور در تاریخ ۱۳۹۱/۱۰/۱ به دیار باقی شتافت و دوستان، همکاران و دانشجویان خود را در سوگی عمیق فرو برد. امیدآفرینی و یاد و خاطره او همچنان در اذهان باقی است.

در پایان باید گفت، همکاران و دانشجویان، دکتر شریف را نماد راستین معلمی، پژوهشگری، شخصیتی برخوردار از روحیه علمی و دارای نظم و تعهد در انجام وظایف دانشگاهی می دانند.

تشکر و قدردانی

از جناب آقای دکتر سید ابراهیم میرشاه جعفری و کلیه استادان و همکاران دانشگاه اصفهان که در نگارش این مقاله همکاری کرده، اطلاعات لازم را در اختیار نویسندگان قرار دادند، صمیمانه سپاسگزاریم.